

1994. május 19., csütörtök

FORGÓAJTÓ

A relativizmus kísértete

Ernest Cellner azzal a mondat-tal kezdi a relativizmusról szóló egyik írását, hogy „kísértet járja be a világot, a relativizmus kísértete”, amely ugyan ironikusan, de mégis arra utal, hogy a mai kor fő kérdése a relativizmus. Az iónia pedig talán arra az utópiára vonatkozik, amely ma a relativistáké: egy toleráns, értékpluralizmus jellemezte világ képe ez, ahol az igazságok, a jóról és szépről alkotott felfogások békésen élnek egymás mellett, anélkül, hogy a világ szereplőinek akár egyike is a maga igazságát „az” igazságnak tartaná, s azt megpróbálná ráerőltetni a többi szereplőre. A kérdés csak az lehet, hogy emberek-e ezek a szereplők? Hiszen ebben utópiában nem egészen úgy viselkednek, ahogyan az emberek szoktak.

Ugyanez a kérdés, a relativizmusé áll Richard Tuck kiváló Hobbes-könyvének a középpontjában is, melyet néhány hónapja adott ki az Atlantisz Könyvkiadó. Tuck a cambridge-i eszmetörténész-iskola egyik legismertebb tagja, s a mottó, amit Hobbestól a kötet elejére illesztett, az eszmetörténész módszerek a bemutatása. Mivel nehéz kiismerni azoknak a régen élt embereknek a mondanivalóját – írja Hobbes –, akik csak könyveket hagytak hátra maguk után, a mondanivalójuk nem érhető meg történelmi ismeretek nélkül, melyek a könyv körülményeit tárják elének.

A könyvet egy Összegzés cífejezet zárja, amely a mottóval ellentétben nem azt hangsúlyozza, hogy a megértésünk előfeltétele a múlt ismerete, hanem inkább azt sugallja, hogy a kérdéseink, amelyeket felismerünk egy régi könyvben, nagyon is a jelen kérdései. S ez leginkább a relativizmusra igaz. Manapság sokan azonosulnának Hobbes korának szkeptikus relativizmusával, mondja Tuck: „az emberi erkölcsi vélekedések pusztá sokféleségének és egymással való összeegyeztethetlenségének a szó szoros értelmében ősi érzése újra hatalmá-

ba kerített bennünket”. A kísértet tehát nem mai, mondja Tuck, hanem ősi, s Hobbes korában éppúgy bejárta a(z olvasó európai) világot, mint ma. Viszont akkor, a XVII. században, ehhez a szkeptikus érzéshez nem kapcsolódott semmiféle utópia.

Hobbes tehát azon a véleményen volt, hogy „miként minden ember eltér alkatában a másiktól, úgy különbözik attól a jó és rossz közötti bevett megkülönböztetés tekintetében is”. Nincsen tehát általában jó, igaz, szép, hanem csak „jó X. számára”, „igaz Z. szerint”, „szép Y. számára”. Az erkölcsi (és esztétikai) értékek relativak. Hobbes kérdése az volt, hogyan tudnak egy társadalomban békésen együttélni olyan emberek, akiknek az erkölcsi fogalmai nem egyeztethetők össze, s hajlamosak a saját igazukat „az igazságnak” tekinteni? Lehetséges-e így társadalom?

Más relativisták inkább közösségek, nyelvek vagy korok erkölcsi fogalmainak összeegyeztethetlenségéről beszélnek, például arról, hogy egy nyelvhez eleve hozzátartozik egy világlátás, s egy olyan elképzelés a valóságról és az igazságról, amely csak az e nyelven beszélők számára érthető, s amely nem érthető egy más nyelvet beszélő számára. Hobbes kérdése azonban ez esetben is fennáll: hogyan lehetséges olyan társadalom, amelyben a különféle (nyelvi, vallási, életmódbeli, kulturális, etnikai, társadalmi rétegbeli) közösségeknek az erkölcsi felfogása nem összeegyeztethető, sőt bizonyos fokig nem is kommunikálható a többi közösséggel? Mire alapozódik ez esetben a jogrend, a törvények és a társadalmi együttműködést szabályozó más intézmények élete?

Mivel Hobbes emberképe pesszimista volt, s olyan korban élt, amelyben új tapasztalatként jelent meg az erkölcsi felfogások által szagatott társadalom létrejötte (a reformáció következtében) és a rivális vál-

lási felfogások küzdelme azért, hogy uralkodóvá váljanak a társadalomban, Hobbes azt a választ adta erre a kérdésre, hogy nem lehetséges. Richard Tuck többször is visszatér erre a pontra: Hobbes erkölcsi relativizmusa egyáltalán nem valamiféle liberális pluralizmushoz vezetett – miként a mai relativisták utópiáiban –, hanem éppen ellenkezőleg, a Leviatán gondolatához. Hobbes úgy vélte, mivel egy társadalom fennállásához szükséges az, hogy ne legyenek relativok és bármikor bárki által megkérdőjelezhetőek az erkölcsi értékek, valakit vagy valakit fel kell ruházni azzal a hatalommal, hogy a polgárok erkölcsi vitáit eldöntse, vagy éppen pusztá létezésével megakadályozza azokat. Azaz relativizmusa következményeképpen elválasztotta egymástól a politikai hatalomnak és az igazságúnak a kérdését. Manapság kevesek számára lenne ez rokonszenves gondolat.

A relativizmus bírálói általában a fenti hobbes-i ellenérven kívül (melyben az is benne foglaltatik, hogy az ember hajlamos a saját igazságát ráerőltetni másokra, amint erre lehetősége van, akár erőszakosan is) elsősorban azt szokták megjegyezni, hogy relativista álláspontonról nem lehet leleplezni a zsarnokságot vagy a zsarnoki törekvéseket. Alasdair MacIntyre írja aforisztikusan egy tanulmányában, hogy a zsarnok elleni érveléshez és a relativizált igazságfelfogások elleni érveléshez ugyanolyan alapokra, kiindulópontokra van szükség.

Richard Tuck magyar Hobbes-könyvének a hátoldalán a szerző egy kérdése van kiemelve: „mi történne, ha – mint Hobbes generációjával történt – minden vélekedésünkben megrendülne a bizalmunk?” Mi ezt a kérdést nagyon mainak érezzük, a sajátunknak – Tuck pedig hozzáteszi, hogy ez az ókori görög szkeptikusok óta kulcskérdés. Kísértet, amely ősi és jelenbeli.

Takáts József

Kék

Fagottművé

Június 10. és 12. között r zik meg Kalocsán a II. Kéldár Fesztivált, amelynek teléből a kalocsai városi k gyermekosztályát támogat. A Kék Madár Alapítvány Fesztivál létrehozója La György fagottművész, a lenleg is egyedül szervezi a tivált.

– Mikor született a fesztiv dolata?

– 1987-ben az Aquincú vósötös tagjaként súlyos t ért Spanyolországban. I éven át az Országos Trau lógiai Intézetben ápoltak kor nagyjából felépülter szönetül a kórháznak lét tam egy alapítványt. A akadémian Kocsis Zolt Berkes Kálmánnal és a pesti Vonósokkal játs Oriási volt a siker, és s tevő a bevétel. Aztán ar doltam, hogy szülőv Kalocsa kórházának is hoznék egy alapítványt, lábadozások alatt oda i jártam be, és láttam mennyi mindenre lenne ség. Különösen aggasztó láltam a gyermekosztály reltségét, így született Kék Madár Alapítvány.

A nyitókoncert a zen miai koncert megismétli a kalocsai főszékesegey. Ez egy gyönyörű épüle szerű akusztikával, ami sohasem használtak ki itt nem voltak koncerte vetkező hangversenyen vel ezelőtt) Mozart Re volt a műsoron. Ezer en el egy 16 ezres léleksz rosban! Akkor arra gor hogy Kalocsa nagyon város, különösen ugyanakkor a főtéren, kori egyházi központt nyörű barokk épület található, az érseki pal székesegyház és más i házi épületek. Ha itt r nek szervezni egy feszt kor ennek a bevételb nagyobb mértékben tu mogatni a kórház gye tálvát